

คลองตำจาน : บทกวีร้อยแปดการต่อสู้อันเพื่อสิทธิ

■ พิรอบ แต้มประสิทธิ

โ

ครงการจัดการน้ำเสียเขตควบคุมมลพิษ

จังหวัดสมุทรปราการหรือที่รู้จักกัน

ทั่วไปว่า “โครงการบำบัดน้ำเสียคลองด่าน”

เมื่อนายประพัฒน์ ปัญญาชาติรักษ์ ประกาศสั่งให้

หยุดการก่อสร้าง เมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2546

กล่าวได้ว่าเป็นผลจากการต่อสู้ปกป้องสิทธิของ

ชาวบ้านและถือเป็นบทเรียนหนึ่งที่แสดงให้เห็น

เห็นว่าชาวบ้านรับรู้เรื่องการใช้สิทธิตามรัฐธรรมนูญ

มากขึ้น

สุภรนต์ ไรจนไพรวงค์ และ ดาวลัย

จันทร์หัสดี นักวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการ

สิทธิมนุษยชนแห่งชาติ นำเสนอในรายงานการ

วิจัยบทเรียนว่าด้วยการต่อสู้กรณีโครงการบำบัด

น้ำเสียคลองด่าน ว่ามีการละเมิดสิทธิรัฐธรรมนูญ

หลายมาตรา ทั้งสิทธิชุมชน มาตรา 44, มาตรา 45

สิทธิในทรัพยากร มาตรา 56 สิทธิด้านข้อมูลชาว

สาร มาตรา 58 สิทธิการมีส่วนร่วม มาตรา 59

และ มาตรา 60 สิทธิการนำเสนอเรื่องร้องทุกข์

และได้รับแจ้งผลการพิจารณาภายในเวลาอันควร

มาตรา 61

การต่อสู้ของชาวคลองด่าน และชาวสอง

คลองเป็นการใช้ขั้นตอนและกระบวนการ ที่ถูก

ต้องตามสิทธิและหน้าที่ในทุกรูปแบบ จนกระทั่ง

สามารถบรรลุเป้าหมาย คือ การสั่งระงับการ

ก่อสร้างโครงสร้างแล้ว

แม้จะยังไม่แน่ใจว่า กระบวนการเอาผิด และ

สะสางการทุจริตที่อยู่ระหว่างดำเนินการจะก้าวไป

ได้จนพบตัวจริงถึงขั้นสิ้นสุดหรือไม่แต่สิ่งที่เกิดขึ้น

ตลอดเส้นทางการเคลื่อนไหวของชาวบ้านกรณี

คลองด่านนั้น มีคุณค่า และสามารถเป็นบทเรียน
ในกระบวนการเรียนรู้เพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนได้
เป็นอย่างดี คือ

1. กระบวนการละเมิดสิทธิของประชาชน

ในกรณีโครงการก่อสร้างระบบบำบัดน้ำเสีย
ที่ตำบลคลองด่านเกิดขึ้นนับตั้งแต่ในขั้นตอน
การกำหนดนโยบายที่ขาดการมีส่วนร่วมของ
ประชาชน ไม่ว่าจะจะเป็นนโยบายด้านการประกาศ
เขตควบคุมมลพิษ มาจนถึงการวางแผนดำเนิน
โครงการจัดการน้ำเสียเนื่องจากยังไม่มีการขออนุญาต
หรือข้อบังคับใดที่กำหนดให้มีกระบวนการปรึกษา
หารือ หรือแม้แต่แจ้งให้ทราบในการกำหนด
นโยบายสาธารณะทั่วไป และในขั้นตอนของการ
วางแผนเพื่อจัดทำโครงการพัฒนาต่างๆ

เมื่อถึงขั้นการดำเนินการลักษณะที่กระทำ
และรับรู้กันเฉพาะภายในหน่วยงานและแวดวง
ผู้เกี่ยวข้อง คือ ข้อจำกัดที่ทำให้ขั้นตอนนี้ยิ่งปิดขั้น
ตอนการมีส่วนร่วมและปราศจากความโปร่งใส แม้
แต่ผู้ที่มีโอกาสได้เสียก็ไม่สามารถรับรู้ ดังนั้นจึงไม่
ต้องพูดถึงการมีบทบาททางด้านการตรวจสอบ
โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อกระบวนการดำเนินการใน
รายละเอียดนั้น มีขั้นตอนมากมาย และจำเป็นต้อง
ใช้ระยะเวลายาวนาน เช่น ขั้นตอนประมูลงานและ
การทำสัญญาจ้างเหมาออกแบบรวมก่อสร้าง

2. กระบวนการคุ้มครองสิทธิประชาชน

ในส่วนของกฎหมาย นอกเหนือจาก
กฎหมายรัฐธรรมนูญที่มีบทบัญญัติคุ้มครองสิทธิ
ของประชาชนอย่างเต็มที่แล้ว ยังมีกฎหมายบาง

ฉบับที่สนับสนุนสิทธิของประชาชน เช่น พ.ร.บ.
ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม ระเบียบ
สำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการรับฟังความคิดเห็น
สาธารณะโดยวิธีประชาพิจารณ์ พ.ศ.2539
พ.ร.บ.ความรับผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่
พ.ศ.2539 เป็นต้น

แต่กฎหมายเหล่านี้ยังคงมีจุดอ่อนทั้งในด้านการบังคับใช้ บทบัญญัติที่ยังไม่ครอบคลุม หรือมีช่องโหว่ ตลอดจนการปราศจากบทลงโทษ หรือแรงจูงใจแก่การปฏิบัติตาม ขณะที่บทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนั้น มีลักษณะเป็นหลักการกว้างๆ ที่ต้องมีกฎหมายลูกมาขยายความ ซึ่งหลายส่วนยังไม่มีการตราออกมาบังคับใช้ โดยทั่วไปหน่วยงานต่างๆ ของรัฐเอง ในท่ามกลางหน้าที่ต่างๆ ก็มีหน้าที่ให้การคุ้มครองสิทธิของประชาชนด้วย

ดังนั้น จึงเป็นช่องทางที่ประชาชนสามารถร้องเรียน หรือรายงานปัญหาเข้าไปได้ ซึ่งอย่างน้อย บทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญกำหนดให้หน่วยงานต่างๆ มีหน้าที่ต้องชี้แจงและให้ความกระจ่าง

3. กระบวนการพิทักษ์สิทธิประชาชน

การพิทักษ์สิทธิจึงอยู่ที่ตัวประชาชนเองเป็นสำคัญ กำลังสนับสนุนจากภายนอกถือว่า มีความสำคัญ และจำเป็นอย่างยิ่งเช่นกัน หน่วยงานที่มีจุดยืนและดำเนินบทบาทด้านนี้อย่างชัดเจนก็คือ องค์การพัฒนาเอกชน ซึ่งในปัจจุบันมีองค์กรที่ทำงานในเนื้อหาต่างต่างๆ มากมาย

โดยเฉพาะในด้านการพิทักษ์สิทธิมนุษยชน โดยตรง การส่งเสริมสิทธิชุมชน ตลอดจนองค์การด้านการพิทักษ์สิ่งแวดล้อม ซึ่งสามารถรวมกันเป็นพันธมิตรมีผู้เกี่ยวข้องจำนวนมากที่รับรู้เรื่องราวของโครงการที่ให้ความร่วมมือและสนับสนุน กระบวนการพิทักษ์สิทธิชุมชน ทั้งสื่อมวลชน แรงสนับสนุนจากสาธารณชน ซึ่งมีส่วนสำคัญต่อกระบวนการตรวจสอบ

โครงการขนาดใหญ่ของรัฐ ที่จะมีการดำเนินการจัดสร้างขึ้นในอนาคต จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อให้เกิดการตรวจสอบมากขึ้น โดยเฉพาะเมื่อหลายโครงการจำนวนมากที่เดินหน้าอยู่ในขณะนี้ พบว่า ยังมีการทุจริตและละเมิดสิทธิของประชาชนและชุมชนด้วยเช่นกัน